

हिंदी और मराठी साहित्य में नए साहित्यिक प्रवाह

(प्रधानाचार्य डॉ. सौ. पी. बी. देशमाने जी के
सेवापूर्ति के उपलक्ष्य में गौरव ग्रंथ)

संपादक

डॉ. म. द. क्षीरसागर

डॉ. राजश्री तावरे

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

ISBN : 978-93-86579-82-9

प्रथम संस्करण : 2019

© संपादक : संपादक मंडल

प्रकाशक :

आर. के. पब्लिकेशन

1/12, पारस दूबे सोसायटी,

ओवरी पाढा, एस.वी. रोड,

दहिसर (पूर्व), मुंबई - 400068

Phone : 9022521190, 9821251190

E-mail : publicationrk@gmail.com

Principal
Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

स्त्रीवादी मराठी साहित्य

- प्रा. नवनाथ ज्ञानोबा पवळे

प्रास्ताविक :

स्वतःच्या वेगळेपणाची जाणीव प्रकर्षाने व्यक्त करणारे व स्वत्वाची शोध घेऊ पाहणारे साहित्य म्हणजे स्त्रीवादी साहित्य होय. सहाजिकच हे साहित्य पुरुषी साहित्यापेक्षा वेगळे ठरते. स्त्रीवादी साहित्य याचा अर्थ केवळ स्त्री निर्मित साहित्य नव्हे तर पुरुष केंद्रीय विचारव्युत्थातून मुक्त आशा परिप्रेक्षातून कोणीही स्त्री व पुरुषाने निर्माण केलेले साहित्य म्हणजे स्त्रीवादी साहित्य असेही व्यापक अर्थाने म्हणता येईल. मराठी साहित्यात साधारणतः १९६० नंतरच्या दशकात हे स्त्रीवादी साहित्याचा प्रवाह काव्य, कथा, कादंबरी अशा प्रकारात जोमाने विकसित होऊ लागला. मात्र त्यापूर्वी ही स्त्री केंद्रीय साहित्याची निर्मिती अगदी प्राचीन काळापासून मौखिक व लिखित स्वरूपात होत होती, असे दिसून येते.

शेतकरी, कामगार, दलित यांच्याबरोबरच सर्वांथाने स्त्रीवर्गही उपेक्षित आणि शोषितच आहे. प्राचीन काळापासूनच समाजव्यवस्थेमध्ये स्त्रियांचा दर्जा हीन, कमी प्रतीचा मानला गेला आहे. सर्व धर्मातील आणि समाजातील स्त्री शतकानुशतके गुलामीचे जिणे जगत आली आहे. चूल, मुल, घर यांचे ओझे माथी घेऊन कोंडलेल्या विश्वातच स्त्री गुरफटलेली आहे. पुरुषप्रधान संस्कृतीच्या वर्चस्वाखाली दबल्या गेलेल्या स्त्रियांचा गतकाळ दुःखांनी, यातनांनी भरलेला तर वर्तमान काळ अपेक्षाभंगाचा, असमाधानाचा आणि असुरक्षिततेचा आहे. पिढ्यान पिढ्या उलटल्या तरी ही स्त्रीला दुय्यम स्थान लाभलेले आहे. आपल्या न्याय हक्कासाठी स्त्रीला पुरुषप्रधान संस्कृतीविरुद्ध स्त्री मुक्तीची, स्वातंत्र्याची चळवळ उभी करावी लागली. यातूनच सारे काही स्पष्ट होते. स्त्रीवादी साहित्याच्या प्रवाहाचा विचार करत असताना महाराष्ट्रामध्ये 1975 नंतर स्त्रियांच्या चळवळी अधिक वेळ जोमाने सुरू झाल्या व त्यानंतरच्या काळात स्त्रीवादी साहित्य ही संकल्पना दृढ झाली. स्त्रीवादी ही मराठी ग्रामीण, दलित साहित्यासारखी आपल्या समाज व्यवस्थेतून निर्माण झालेली किंबहुना आपण निर्माण केलेली संकल्पना नाही. साहित्याचे मूळ प्राचीन काळापर्यंत जाऊन पोहोचते. स्व

Principal

Sca

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

आदिवासी विमर्श

दलित विमर्श

भूमंडलीकरण

किन्नर विमर्श

स्त्री विमर्श

बाजारवाद

हिंदी और मराठी साहित्य में

वर्ग विमर्श

आधुनिक विमर्श

समाज विमर्श

नए साहित्यिक प्रवाह

कहानी विमर्श

(प्रधानाचार्य डॉ. सौ. पी. बी. देशमाने जी के
सेवापूर्ति के उपलक्ष्य में गौरव ग्रंथ)

साहित्यिक विमर्श

उत्तर आधुनिक विमर्श

संपादक

डॉ. म. द. क्षीरसागर

डॉ. राजश्री तावरे

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

ISBN : 978-93-86579-82-9

प्रथम संस्करण : 2019

© संपादक : संपादक मंडल

प्रकाशक :

आर. के. पब्लिकेशन

1/12, पारस दूबे सोसायटी,
ओवरी पाढा, एस.वी. रोड,
दहिसर (पूर्व), मुंबई - 400068

Phone : 9022521190, 9821251190
E-mail : publicationrk@gmail.com

अक्षर संयोजन : राजेंद्र लाड
E-mail : ladrajan2020@gmail.com

आवरण : सुनील निम्बरे

मूल्य : ₹ 375/-

Hindi Aur Marathi Sahitya Me Naye Sahityik Pravah Edited By
Dr. M. D. Kshirsagar & Dr. Rajshree Taware

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed:

हिंदी सिनेमा में स्त्री विमर्श

सहा.प्रा. के.एच. वाघमारे

प्रस्तावना :

हिंदी सिनेमा आरंभ से ही एक परंपरा रही है। आज के आधुनिक युग में हिंदी सिनेमाओं का दर्जा बढ़ता ही जा रहा है। इसलिए सिनेमा को समाज का दर्पण कहा जाता है। समाज की समस्याओं, घटनाओं को लेकर ही एक साहित्यकार अपने साहित्य की रचना करता है। साहित्यकार के रचना से ही एक सिनेमा का निर्माण होता है, अर्थात् सिनेमा को समाज से जोड़ने का काम साहित्य ही करता है। हिंदी सिनेमा आरंभ से ही भारतीय समाज का दर्पण कहलाता है, जो समाज की गतिविधियों को रेखांकित करता है। सिनेमा आज के युग की एक महत्वपूर्ण उपलब्धि है। सिनेमा ने आज हिंदी साहित्य को चार चांद लगाया है। भाषा द्वारा ही मानव समाज में परस्पर भावनाओं का आदान-प्रदान होता है। इसके द्वारा ही समाज में परस्पर सहकारिता का भाव उत्पन्न होता है। साहित्य सामाजिक संबंधों को दृढ़ बनाता है। साहित्य द्वारा चित्रित आदर्श समाज के उन्नयन में सहायक बनता है।

भारत में फिल्मों ने 100 वर्ष की यात्रा पूरी कर ली है। 1931 में पहली बोलती फिल्म 'आलमआरा' से आज तक सर्वाधिक फिल्में हिंदी भाषा में बनाई गई हैं। हिंदी भाषा ही नहीं भारत के मुख्य सिनेमा की भी भाषा है। विश्व में हिंदी सिनेमा ही भारतीय सिनेमा का प्रतिनिधित्व करता है।

सुधा अरोडा जी कहती हैं कि - "सिनेमा की पहुंच समाज के बहुत बड़े वर्ग तक है इसलिए मनोरंजन के साथ-साथ सामाजिक दायित्व निभाने का सवाल भी यहां जुड़ जाता है जब कोई फिल्म रोचक अंदाज में सामाजिक विसंगतियों के चित्र और कुछ सकारात्मक संदेश सही संप्रेषित करने में समर्थ होती है तो उसे व्यापक स्तर पर सराहना भी मिलती है।" हिंदी सिनेमा में नायिका एक ऐसा मिथक है, जिसकी अनुपस्थिति में कोई फिल्म बन ही नहीं सकती लेकिन अब तक जिसकी उपस्थिति नायक समेत पेड़ों और फव्वारों के चारों ओर चक्कर लगाने के लिए होती रही है।

सामान्यतः सिनेमा न सिर्फ हमारे मनोरंजन का साधन ही नहीं बल्कि, एक नई

हिंदी और मराठी साहित्य में नए साहित्यिक प्रवाह-103

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

Anna Bhau Sathe:
A Voice of Marginalized Society

Editors:
Dr. Ramesh Landage
Dr. Vishnu Patil
Dr. Mahesh Waghmare

Akshita Publishers and Distributors
Delhi-110053 (India)

Principal
Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed:

Published by :
Akshita Publishers and Distributors
H.No. J-180/5-A, 4th Pusta,
Pahari Hotel Wali Gali
Opposite Ajay Medical Store,
Kartar Nagar, Delhi-110053
E-mail: abooks2019@gmail.com
Mobile: 9968053557, 9811149816

Anna Bhau Sathe: A Voice of Marginalized Society

© Editor

First Edition 2020

ISBN: 978-81-940592-5-7

All rights reserved no part of this work may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of the editor.

Disclaimer: Articles, Papers, Views, Idea and materials published in this ISBN Book are intellectual properties of author(s). Author(s) is / are solely responsible for their publication and not the Editors or publisher- **Editors**

PRINTED IN INDIA

Published by Akshita Publishers and Distributors, Delhi-110053. Laser Type Setting at Shahabuddin Computers, Printed at Milan Enterprises, Delhi-110002.

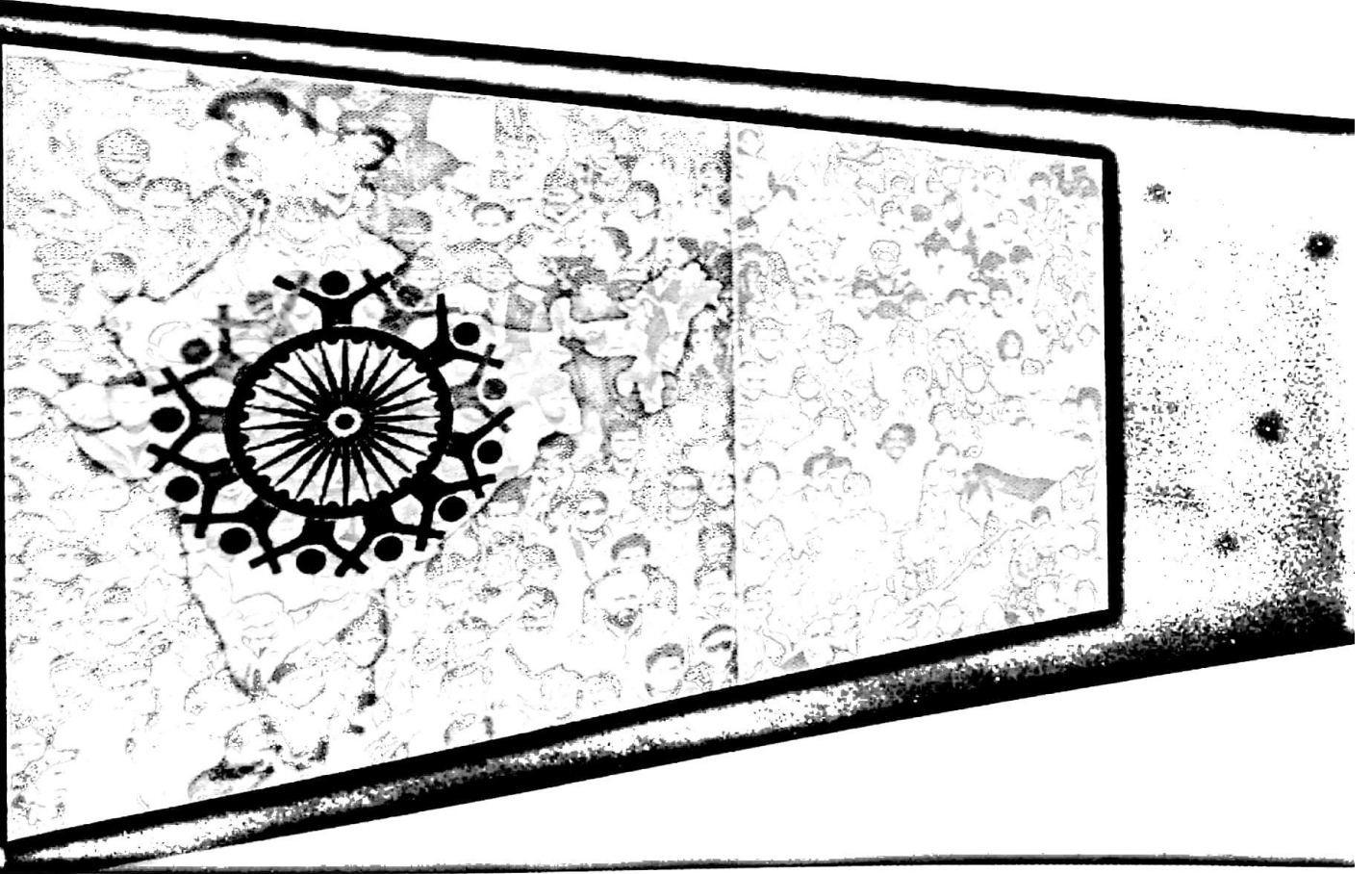

Principal
Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed:

एफ. वाय. बी. ए.
सेमिस्टर-१

नवीन अभ्यासक्रम
सी.बी.सी.एस. पॅटर्न

समाजशास्त्राचा परिचय (समाजशास्त्र)

डॉ. ज्योती गगनग्रास
डॉ. सुधीर येवले

 NIRALI
PRAKASHAN
ADVANCEMENT OF KNOWLEDGE

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

● पुस्तकाची प्रमुख वैशिष्ट्ये ●

- प्रथम वर्ष कला सत्र १ साठी अत्यंत उपयुक्त पुस्तक
- C.B.C.S. पॅटर्न २०१९ च्या सुधारित अभ्यासक्रमावर आधारित
- सोपी, सुलभ आणि ओघवती भाषा
- आवश्यकतेनुसार मूलभूत संकल्पनांचे योग्य विश्लेषण
- प्रत्येक मुद्द्याचे तक्ते व आवश्यकतेनुसार आकृतीच्या साहाय्याने योग्य स्पष्टीकरण
- सरावासाठी मागील परीक्षेतील प्रश्न

● सर्वत्र उपलब्ध किंवा संपर्क साधा ●

पुणे : प्रगती बुक सेंटर : Email: pbc pune@pragationline.com

- १५७, बुधवार पेठ, रतन टॉकीजसमोर, पुणे - ४११ ००२.
मोबाईल : ९६५७७०३१४८
- ६७६/ब, बुधवार पेठ, जोगेश्वरी मंदिरासमोर, पुणे - ४११ ००२.
मोबाईल : ९६५७७०३१४९
- १५२, बुधवार पेठ, जोगेश्वरी मंदिराजवळ, पुणे - ४११ ००२.
मोबाईल : ८०८७८८१७९५
- २८/अ, बुधवार पेठ, अंबर चेंबर, आप्पा बळवंत चौक, पुणे - ४११ ००२
मोबाईल : ९६५७७०३१४२.

मुंबई : प्रगती बुक कॉर्नर Email: niralimumbai@pragationline.com

- इंदिरा निवास, १११ - अ, भवानी शंकर मार्ग, दादर, मुंबई - ४०० ०२८.
फोन - २४२२ ३५२६, ६६६२ ५२५४.
E-mail: niralimumbai@pragationline.com

niralipune@pragationline.com | www.pragationline.com

Also find us on

www.facebook.com/niralibooks

@nirali.prakashan

Principal
Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

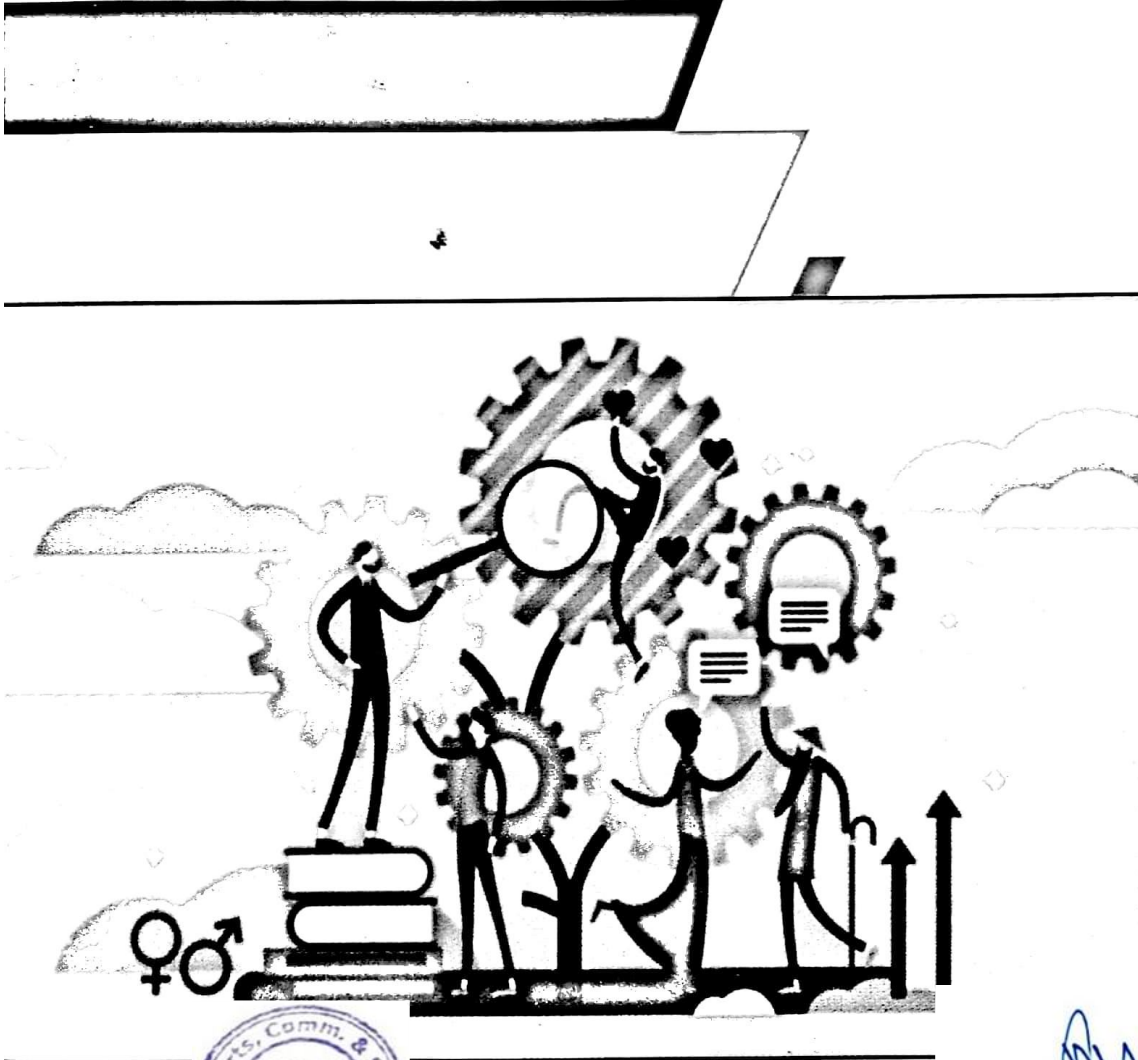
एफ. वाय. बी. ए.
सेमिस्टर-२

नवीन अभ्यासक्रम
सी.बी.सी.एस. पॅटर्न

सामाजिक संस्था आणि परिवर्तन (समाजशास्त्र)

डॉ. ज्योती गगनदास

डॉ. सुधीर येवले

[Signature]
Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

 NIRALI
PRAKASHAN
ADVANCEMENT OF KNOWLEDGE

**C.B.C.S. पॅटर्न २०१९ च्या
सुधारित अभ्यासक्रमावर आधारित अत्यंत उपयुक्त पुस्तके
प्रथम वर्ष कला : सत्र-२**

- **सामाजिक संस्था आणि परिवर्तन (समाजशास्त्र)**
डॉ. ज्योती गगनप्रास, डॉ. सुधीर येवले
- **भारतीय आर्थिक पर्यावरण (अर्थशास्त्र)**
डॉ. डी. जी. उशीर, डॉ. एस. आर. जावळे, डॉ. विजयकुमार वावळे
- **भारतीय संविधानाचा परिचय (राज्यशास्त्र)**
डॉ. ज्योती पापा बिडलान, डॉ. प्रदीप वि. देशपांडे,
प्रमोद राजेंद्र तांबे, हरिदास अर्जुन जाधव
- **सामाजिक मानसशास्त्र (मानसशास्त्र)**
डॉ. अनुराधा हरकरे
- **प्रारंभिक भारत : उत्तर मौर्यकाळ ते राष्ट्रकूट काळ (इतिहास)**
प्रा. ज्योती गणेश राऊत
- **मानवी भूगोल**
डॉ. ज्योतिराम चंद्रकांत मोरे, डॉ. संजय दमू पगार, अशोक मारुती थोरात
- **मानवी भूगोल**
प्रा. ए. बी. सवदी, प्रा. पी. एस. कोळेकर

• **सर्वत्र उपलब्ध किंवा संपर्क साधा** •

- पुणे : प्रगती बुक सेंटर : Email: pbcpune@pragationline.com
- १५७, बुधवार पेठ, रतन टॉकीजसमोर, पुणे - ४११ ००२.
मोबाईल : ९६५७७०३१४८
 - ६७६/ब, बुधवार पेठ, जोगेश्वरी मंदिरासमोर, पुणे - ४११ ००२.
मोबाईल : ९६५७७०३१४९
 - १५२, बुधवार पेठ, जोगेश्वरी मंदिराजवळ, पुणे - ४११ ००२.
मोबाईल : ८०८७८८१७९५
 - २८/अ, बुधवार पेठ, अंबर चेंबर, आप्पा बळवंत चौक, पुणे - ४११ ००२.
मोबाईल : ९६५७७०३१४२.
- मुंबई : प्रगती बुक कॉर्नर : Email: niralimumbai@pragationline.com
- इंदिरा निवास, १११ - अ, भवानी शंकर मार्ग, दादर, मुंबई - ४०० ०२८.
फोन - २४२२ ३५२६, ६६६२ ५२५४.

niralipune@pragationline.com | www.pragationline.com

Also find us on

www.facebook.com/niralibooks

@nirali_prakashan

Principal

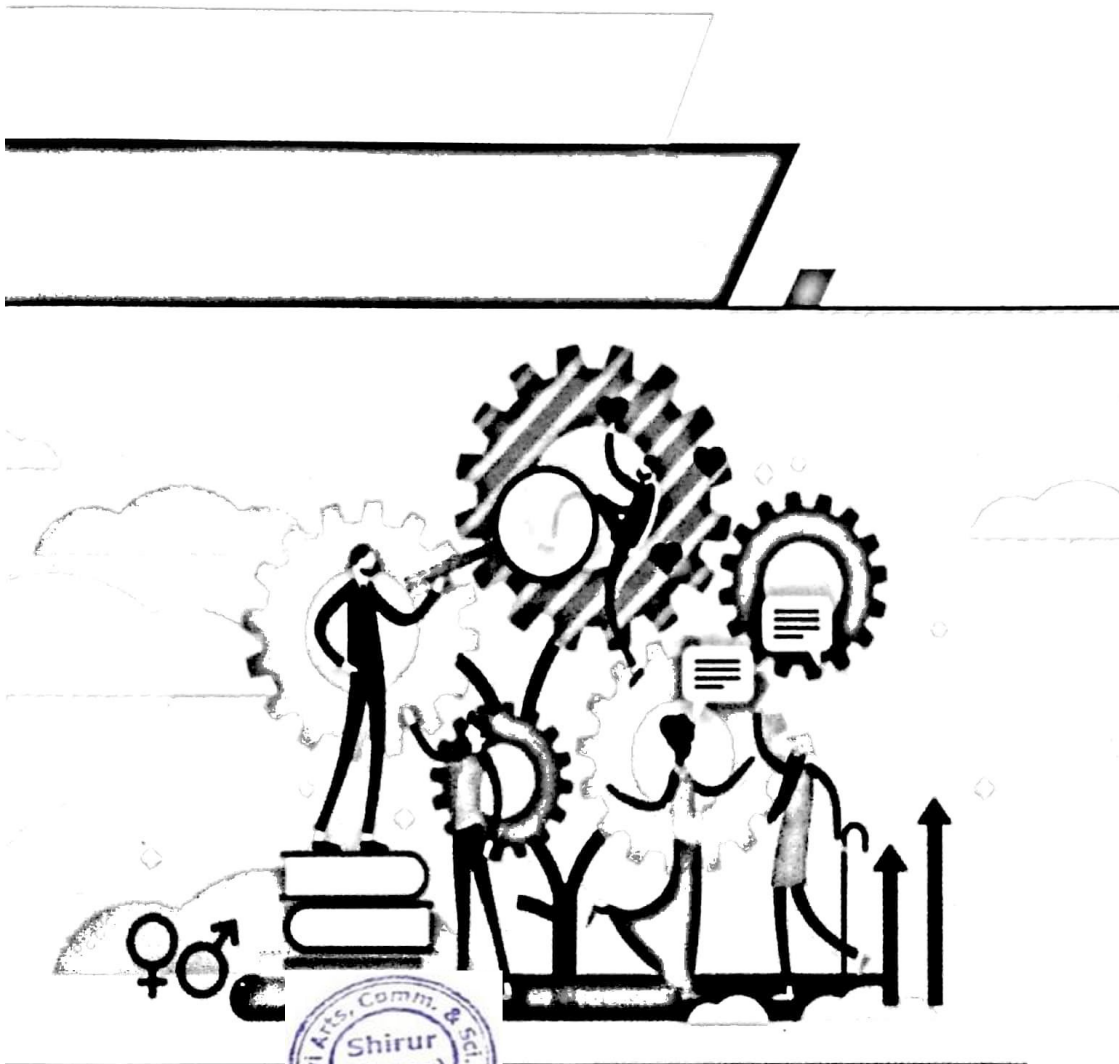
Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

**FIRST YEAR B. A.
SEMESTER-II**

**NEW SYLLABUS
CBCS PATTERN**

SOCIAL INSTITUTIONS AND CHANGE (SOCIOLOGY)

**Dr. JYOTI SUHAS GAGANGRAS
Dr. SUDHIR YEOLE**

Principal
Principal

**Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed:**

 NIRALI
PRAKASHAN
ADVANCEMENT OF KNOWLEDGE

**Our Text Books for F. Y. B. A.
As per New Syllabus CBCS Pattern
Semester-II**

- **INDIAN ECONOMIC ENVIRONMENT**
Dr. Deepak D. Shinde
- **INTRODUCTION TO INDIAN CONSTITUTION**
Dr. Girish S. Kulkarni, Dr. Pradeep V. Deshpande
Haridas A. Jadhav, Pramod R. Tambe
- **EARLY INDIA: POST MAURYAN AGE TO THE RASHTRAKUTAS**
Ms. Rupali Kulkarni
- **HUMAN GEOGRAPHY**
Dr. Jyotiram C. More, Dr. Manojkumar P. Devne
- **SOCIAL INSTITUTIONS AND CHANGE**
Sadhana Gokhale
- **INTRODUCTION TO SOCIAL PSYCHOLOGY**
Dr. Anuradha Prashant Harkare

• **BOOKS AVAILABLE AT** •

PRAGATI BOOK CENTER - Email: pbcpune@pragationline.com

- 157 Budhwar Peth, Opp. Ratan Talkies, Next To Balaji Mandir,
Pune 411002 • Mobile : 9657703148
- 676/B Budhwar Peth, Opp. Jogeshwari Mandir, **Pune 411002**
Tel : (020) 2448 7459 • **Mobile : 9657703147 / 9657703149**
- 152 Budhwar Peth, Near Jogeshwari Mandir, **Pune 411002**
Mobile : 8087881795
- 28/A Budhwar Peth, Amber Chambers, Appa Balwant Chowk,
Pune 411002 • Tel : (020) 6628 1669 • Mobile : 9657703142

PRAGATI BOOK CORNER - Email: niralimumbai@pragationline.com

- Apurva Building, Shop No. 1, Bhavani Shankar Road,
Opp. Shardashram Society, Dadar (W), **Mumbai 400028.**
Tel: (022) 2422 3526/6662 5254 • **Mobile : 9819935759**

niralipune@pragationline.com

www.pragationline.com

Also find us on

 www.facebook.com/niralibooks [@nirali.prakashan](https://www.instagram.com/nirali.prakashan)

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती संलग्नित
आणि
श्री दादासाहेब गवई चॅंगीटेबल ट्रस्ट, अमरावती द्वारा संचालित

तक्षशिला महाविद्यालय, अमरावती समाजशास्त्र विभाग
आणि

मराठी समाजशास्त्र परिषद

यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित

सविषय
भारतातील समाजशास्त्राची शतकपूर्ती

स्थळ

"राजवाडा"

देशमुख लॉन समोर, जेगाव नाका रोड, अमरावती

आयोजक

समाजशास्त्र विभाग

तक्षशिला महाविद्यालय, अमरावती

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist: Beed.

प्राणी फाऊंडेशनच्या वॉटरकप चळवळीचा ग्राम विकासातील भूमिकेचा
समाजशास्त्रीय अभ्यास: बीड तालुक्याच्या संदर्भात

डॉ. सुधीर आ. केकरे

सहा. प्राध्यापक व विभागाध्यक्ष, समाजशास्त्र विभाग, कलिकदेवी महाविद्यालय, शिरूर का. जि.बीड-४३२४९.
मो.९६८९०६६८४६/९८२३२९१०८६, Email ID: sruvikeri@gmail.com

➤ प्रस्तावना (Introduction):

मानवाच्या मुलभूत गरजांसाठी प्राणी ही सर्वात महत्वाची गरज मानली जाते. त्यामुळे साम्याला जीवन मिळते जाते. पाण्याशिवाय सर्वांचे प्राणी जिवंत राहू शकत नाहीत. काढती लोकसंख्या आणि त्यांची पाण्याची गरज भागविण्यात सध्या खूप मोठ्या अडथळांना सामोरे जावे लागत आहे. त्यातच पाण्याचे प्रदूषण, सततचा दुष्काळ, पाण्याचा अनियंत्रित वापर इत्यादींमुळे पाण्याची तीव्र टंचाई जाणवते. मानवनिर्मित व निसर्गनिर्मित कारणांमुळे महागष्टान आरंभित १९७२, १९९९, २०१२, २०१६ व २०१९ मध्ये मोठे दुष्काळ पडले होते. २०१९ च्या पूर्वीच्या दुष्काळांपर्यंत अन्नधान्याची टंचाई जाणवत होती. परंतु अलिकडील काळ अन्नधान्याऐवजी पिण्याच्या पाण्याची तीव्र टंचाई दिसून येऊ लागली आहे. मागील दुष्काळ आणि अलिकडच्या दुष्काळत हा फरक दिसून येतो.

ग्रामविकासाकरीता पंचवार्षिक योजनांच्या माध्यमातून नियोजनपूर्वक विक्रमाला सुरुवात १९५२ पासून झाली. विविध विक्रम योजनांच्या माध्यमातून ग्रामीण भागात मुलभूत सुविधा पुरविण्याचा प्रयत्न झाला. यात रस्ते, बांध, पाणी इत्यादी सुविधा देण्याकरीता शासन अनुनही प्रयत्नशील आहे. परंतु या गरजा शाश्वतपणे भागविण्यात शासन कमी पडल्याचे दिसून येते. त्यात पाण्यासारखा गंभीर प्रश्न हाताळण्यात शासनाला आजपर्यंत विविध योजना करूनही अपयश आल्याचे दिसून येते. त्यातच महाराष्ट्र शासनाची जलयुक्त शिवार, बांधबांदिस्ती, नदी खोलीकरण अर्थात पाणलोट क्षेत्राचा विक्रम करण्यात यश आल्याचे दिसून येत नाही. याकरिता अनेक स्वयंसेवी संस्था पुढे येवून शासनाच्या कामात मदत करतांना दिसून येतात व त्यांच्या कामाला मात्र यश आल्याचे स्पष्ट जाणवते. उदा. नाम फाऊंडेशन, बीजीएस, प्राणी फाऊंडेशन या संस्थांचा उल्लेख करता येईल. या संस्थांनी ग्राम विकासाकरीता ग्रामीण भागात चळवळ उभी केली. 'सामाजिक चळवळ म्हणजे असे अनेक लोक हेतूपूर्वक आणि सामुहिकरित्या परिवर्तन घडवून आणण्याचा जेव्हा प्रयत्न करतात. तेव्हा त्याला सामाजिक चळवळ असे म्हणतात.' अशी चळवळ प्राणी फाऊंडेशन वॉटरकप ने उभी केली आहे. ग्रामविकास म्हणजे, "ग्रामीण भागात राहणाऱ्या लोकांचे दारिद्र्य, बेकारी, निरक्षरता व रोगग्रं नष्ट करून त्यांचे राहणीमान उंचावणे आणि त्याकरीता ग्रामीण भागाच्या सर्वांगीण विकासावर भर देणे होय." तर ग्रामविकासाची प्रक्रिया म्हणजे, "ग्रामीण भागातील उपलब्ध साधनसामुग्रीचा वापर करून समृद्ध जीवन बनविणारी व्यवस्था निर्माण करण्यास ग्रामस्थांना प्रोत्साहन देणे होय." तर शाश्वत विकास म्हणजे, "पर्यावरणाला हानी न पोहचविता विकास करणे, शाश्वत विकासात भविष्यातील पिढ्यांना स्वतःच्या गरजा भागविण्याच्या साधनांशी तडजोड न करता वर्तमानातील गरजा भागविणे होय." हीच ग्रामीण विकासाची शाश्वत प्रक्रिया सत्यमेव जयतेच्या प्राणी फाऊंडेशनच्या वॉटरकप चळवळीने साध्य करण्याचा प्रयत्न करून ग्रामीण शाश्वत विकासाला चालना देण्याकरीता ग्रामीण लोकसहभागाच्या श्रमाचे भांडवल उभा करून इ.स. २०१६ पासून महाराष्ट्रातील तीन तालुक्यात ही चळवळ अमीर खान, किरण राव व सत्यजित भटकळ यांनी सुरु केली. यावर्षी म्हणजेच २०१९ मध्ये महाराष्ट्रातील २४ जिल्ह्यातील ७६ तालुक्यात ही स्पर्धा घेण्यात आली. सत्यमेव जयतेच्या वॉटरकप चळवळीत सन २०१६ मध्ये तीन तालुक्यातील गावांनी मिळून १३६८ कोटी लिटर पाणी साठवण्याची क्षमता तयार केली. हे पाणी टँकर्सच्या भावात किंमत २७२ कोटी इतकी आहे. तर सन २०१७ मध्ये तीस तालुक्यातील १३०० पेक्षा जास्त गावामध्ये ८२६१ कोटी लिटर पाणी साठवण क्षमता तयार झाली असून त्याची टँकरच्या भावातील किंमत १६५२ कोटी इतकी आहे. सन २०१८ मध्ये ७५ तालुक्यातील ४००० पेक्षा जास्त गावातील श्रमदानाच्या लोकचळवळीतून २२२६९ कोटी लिटर पाणी

ISBN No. : 978-81-941195-4-8

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

Proceedings of International Conference on 'Resource Management for Inclusive Development'

14th - 15th February 2020

Sponsored by
Savitribai Phule Pune University

PROCEEDINGS PROCEEDINGS PROCEEDINGS PROCEEDINGS

RMID

PROCEEDINGS

साहसे श्री: प्रतिवसति ।

**Akole Taluka Education Society's,
Agasti Arts, Commerce & Dadasaheb Rupwate Science College, Akole**

Tal.: Akole 422 601, District : Ahmednagar, Maharashtra, India.

(Re Accredited 'A' Grade by NAAC and Awarded 'Best College')

Maharashtra Bhugolshastra Parishad

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed:

Proceedings of International Conference

on

'Resource Management for Inclusive Development'

14th - 15th February 2020

Sponsored by

Savitribai Phule Pune University

Organized by

साहसे श्री: प्रतिवसति ।

Akole Taluka Education Society's,

Agasti Arts, Commerce & Dadasaheb Rupwate Science College, Akole

Post-graduate Research Center in Geography

Akole, Tal. - Akole, Dist. - Ahmednagar, 422 601 (M.S.)

In Association with

Maharashtra Bhugolshastra Parishad, Pune

Gatha Cognition

- १२५ औरंगाबाद जिल्हातील मत्स्यव्यवसाय : एक अभ्यास ... ११३
- सुंदर खरात, विजय बैसाणे
- ✓१२६ मानवी संसाधन व्यवस्थापन एक भौगोलिक अभ्यास ... ११४
- येडे गौतम नागनाथ
- १२७ ग्रामीण सेवा केंद्राचा भौगोलिक अभ्यास : विशेष संदर्भ हिंगोली जिल्हा ... ११४
- बालाजी आव्हाड, एस. जी. बिराजदार
- १२८ "भारतातील वन साधनसंपत्तीचा भौगोलिक अभ्यास" ... ११५
- प्रा.डॉ. दयानंद उजळंबे
- १२९ जालना जिल्हातील तालुकानिहाय गळीतधान्य पीक संयोगाचा भौगोलिक अभ्यास ... ११६
(इ.स. २०००-०१ ते २००४-०५)
- * राठोड सुनिल धोंडिराम ** मुळे अंबादास मारोतीराव
- १३० नांदेड जिल्हातील भूमी उपयोजनातील बदल : एक भौगोलिक अभ्यास (इ.स. १९९६ ते २००५) ... ११६
- यु. एस. कानवटे
- १३१ पडीक जमिनीचे संधारण काळाची गरज ... ११७
- घुगे एस. पी.
- १३२ पर्यावरण आणि विकास ... ११७
- प्रा. डॉ. अनिल डी. पवार
- १३३ प्राणहिता नदी खोऱ्यातील जलसिंचनाचा तेतीवर झालेला परिणाम ... ११८
- डॉ. नागसेन नामदेव मेश्राम
- १३४ आर्थिक विकासाचा पर्यावरणावर होणारा परिणाम ... ११९
- गणेश एल. धोटे, जे. व्ही. दडवे, किशोर वाय ठाकरे
- १३५ मुंबईच्या आरे कॉलनी परिसरातील मेट्रो कार शेड प्रकल्प, नैसर्गिक पर्यावरण आणि ... ११९
सामाजिक-राजकीय दृष्टीकोण : एक सूक्ष्म अभ्यास
- विशाल संपत भोसले
- १३६ वने, आदिवासी आणि जंगल कामगार सोसायटी : एक अभ्यास ... १२०
- शिवठुल मारुती पाटील, रहंगे ए. के.

Principal
Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

मानवी संसाधन व्यवस्थापन एक भौगोलिक अभ्यास

येडे गौतम नागनाथ

कालिकादेवी कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, शिरूर-कासार, जि. बीड

सारांश : व्यवस्थापन ही संकल्पना फार प्राचीन काळापासून अस्तित्वात आहे. व्यवस्थापन शास्त्रामध्ये मानवी संसाधन व्यवस्थापनाला अत्यंत महत्त्वाचे स्थान आहे. मानवी संसाधन व्यवस्थापन ही वैशिष्ट्यपूर्ण व स्वतंत्र अशी शाखा आहे. व्यवस्थापनाचा संबंध लोकांच्या कामाशी येतो. प्रत्येक व्यक्तिला प्रोत्साहित करून त्याच्या कार्यक्षमतेचा पुरेपुर वापर करून त्याचे उद्दीष्ट्य गाठण्यासाठी व्यवस्थापन ही संकल्पना विशेष कार्य करत असते. आजच्या जागतीकीकरणामध्ये औद्योगिक परीस्थिती झपाट्याने बदलत आहे. त्यामुळे विविध राष्ट्रीय कंपनीचे जाळे निर्माण झालेले आहे. जसा जसा विविध उद्योग संस्थांचा विस्तार होत आहे. तसे व्यवस्थापन विषयक प्रश्नांचे स्वरूप अधिक तिव्र होऊ लागले आहे. या व्यवस्थापन विषयक समस्या प्रामुख्याने मानवाशी निगडीत आहे. त्यामुळे मानवी व्यवस्थापन या ज्ञान शाखेचे महत्त्व अधिक वाढलेले आहे. म्हणून मानवी संसाधन व्यवस्थापनाकडे जाणीवपूर्वक लक्ष दिले जाते.

* * *

ग्रामीण सेवा केंद्राचा भौगोलिक अभ्यास : विशेष संदर्भ हिंगोली जिल्हा

बालाजी आव्हाड : शंकरराव चव्हाण महाविद्यालय, अर्धापूर, जि. नांदेड

एस. जी. बिराजदार : राजीव गांधी महाविद्यालय, मुदखेड

सारांश : प्राचीन काळापासून मानवाची समूहाने राहण्याची प्रवृत्ती आजपर्यंत अव्याहत सुरू आहे. लाखो वर्षे अदिम अवस्थेत राहिलेल्या मानवाला सुमारे दहा हजार वर्षांपूर्वी शेतीची कला अवगत झाली. सुरुवातीच्या काळात मानव ग्रामीण वसाहतीमध्ये शेती, मासेमारी, लाकूडतोड, मद्य, डिक, रानमेवा यासारखे वनसंकलन इत्यादी प्राथमिक व्यवसाय करत असे मात्र काही ग्रामीण वस्त्यांचे कार्य वेगाने बदलत गेले आणि बहुतांश ग्रामीण वस्त्यांचे रुपांतर मोठ्या नागरी वस्त्यांमध्ये झाले आहे. वस्ती ही मानवी संस्कृतीचे वैशिष्ट्यपूर्ण प्रतिक आहे. वस्तीतील रहिवाशांसाठी व परिसरातील इतर वस्त्यांसाठी सेवासुविधा पुरविणे हे ग्रामीण सेवा केंद्राचे कार्य आहे. हिंगोली जिल्ह्यातील एकूण ग्रामीण वस्तीपैकी १४१ पैकी १३१ ग्रामीण वस्ती सेवा केंद्राचे कार्य करतात.

बीजसंज्ञा : सेवा केंद्र, ग्रामीण वस्ती, श्रेणी निश्चिती.

* * *

Principal

GENDER AND MEDIA: REPRESENTATIONS, ISSUES AND CHALLENGES

Principal
Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed:

Editor

Dr. Mahananda Chandrakant Dalvi

WOMEN IN HIGHER EDUCATION; STATISTICS, NEED, BARRIERS AND GOVERNMENT POLICIES

Dr. Chetana V. Donglikar

Abstract:

India holds the second position in the world of having highest population. There are approximately 49% female in total population of it. But if we analyze the current status of Indian women with other countries of the world than we can realize that the scene is not even satisfactory but the worst. Indian women generally faced all types of barriers to success like illiteracy, domestic violence, lack of motivation and support and many more. Education among women is the most powerful tool of attaining power in the society. It helps in reducing inequalities and functions as a means for improving their status within the family. As we all know that education is must for everyone but unfortunately, in this male dominating society, the education of women has been neglected for a long time. Empowering women is an important end in itself and as women acquire the same status, opportunities and social, economic and legal rights as men, as they acquire the right to health and gender based violence, human well-being will be enhanced. The present study explores the role of education in women empowerment and the status of women education in India. It shows that the education is most important part in the life of every woman.

Key words: Women Empowerment, Higher Education

Introduction:

Knowledge is a distinguishing characteristic of human beings with a tremendous capacity to acquire and transfer knowledge from one generation to another, gaining prominence with advanced science and technology. Higher Education is the

ia: Representations, Issues and Cha

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

ISBN : 978-81-939613-2-2

International

अण्णा भाऊ साठे : समतावादी साहित्यीक

संपादक

डॉ. दिपक सुर्यवंशी

डॉ. सदाशिव भुयारे

अनुप्रिता मोरे

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed:

Sc

er

ISBN : 978-81-939613-2-2

DECLARATION BY THE PUBLISHER

ISBN : 978-81-9396-2-2

संपादक

डॉ. दिपक सुर्यवंशी

डॉ. सदाशिव भुयारे

अनुप्रिता मोरे

Publication

Shaurya Publication

Khadgao Road, Kapil Nagar, Latur-413512

Email-hitechresearch11@gmail.com

Printing

Shaurya Offset, MIDC, Latur

First Edition-14thDec. 2019

Note :-Views, idea and materials published in this ISBN Book are intellectual properties of author (s). Author(s) is/ are solely responsible for their publication and not the Editors, Principal or publisher.

© All right are reserved. No part of this publication may be reproduced, stored, retrieved or transmitted in any form, by any means, without the written permission from **Dr. Deepak Surwanshi, Dr. Sadashiv Bhuyare, Anuprita**

More

Principal

Scan Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

२८. दलित साहित्य आणि अण्णाभाऊंची दलित कथा आणि
ग्रामीण कादंबरी 168
प्रा. डॉ. नंदकुमार शंकरराव इंगळे
२९. साहित्यरत्न आण्णा भाऊ साठे यांचे सामाजिक शैक्षणिक
विचार व सद्यस्थिती 176
एडके प्रदिप माधवराव
३०. अण्णाभाऊ साठे उपेक्षित, वंचितांचा हुंकार 181
प्रा. पुरुषोत्तम शिवचरण निर्मळ
३१. लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे यांचे मराठी साहित्याला योगदान 187
डॉ.दहिफळे रामकिशन नारायण
३२. अण्णाभाऊंच्या कादंबऱ्यातील स्त्री दर्शन -एक अभ्यास 191
प्रा. शिवाजी संभाजी गायकवाड
३३. संयुक्त महाराष्ट्र आंदोलनातील उपेक्षित शाहीर - काँ.अण्णाभाऊ साठे
संतोष जाधव 195
३४. अण्णा भाऊ साठे का साहित्य और आंबेडकरी विचार 200
डॉ. संतोष रायवोले
३५. अण्णा भाऊ साठे यांचे प्रमुखआर्थिक व सामाजिक कार्य 205
डॉ. सुरेश मगरे
३६. अण्णा भाऊ साठे : जीवन, साहित्य आणि कार्य 212
प्रा.डॉ.सूर्यकांत माधवराव सांभाळकर
३७. अण्णा भाऊंच्या कथेतील समाजजीवन 217
प्रा.प्रमोद दत्तात्रय शेते
३८. सामाजिक आणि आर्थिक समतावादी विचारवंत : अण्णाभाऊ साठे 221
डॉ.विलास बी.चव्हाण
३९. अण्णा भाऊ साठे : उपेक्षित, वंचित व कामगारांचा हुंकार 227
डॉ. अर्जुन उबाळे
४०. अण्णा भाऊ साठे यांच्या साहित्यातील महिला मुक्तीचा विचार 234
प्रा. सय्यद अफरोज अहेमद

[Signature]
Principal

अण्णा भाऊ साठे यांच्या साहित्यातिल महिला मुक्तीचा विचार

प्रा. सव्यद अफरोज अहेमद

गृहशास्त्र विभाग, कालिकादेवी महाविद्यालय शिरूर (का.) ता.शिरूर (का.)

प्रस्तावना :

मानव समाजातील एक दुर्लक्षित घटक ज्याला स्वतःचे असे आस्तित्व नाही. अशी ही भटकरी जमात नावाप्रमाणे भटक्या या संकल्पनेने व्यापलेली असून आयुष्याच्या प्रारंभापासून तर शेवटपर्यंत भटकंतीच जीवन जगत आहेत. वर्षानुवर्षे ते " बिराड " पाठीवर घेऊन निरंतर प्रवास करत आहेत. स्वतःचे जीवन जगत आसताना भूक, दारिद्र्य, अज्ञान, अडाणीपणा, गुन्हेगारी इ. गोष्टींच्या गाळात रुतून बसलेला समाज व स्त्रीवर्ग आस्तित्वात आहे. देशातील कोटयावधी भटक्या, विमुक्त जाती-जमातीची कुटुंबे स्वातंत्र्य मिळाल्यापासून आपल्या हक्कापासून तसेच मुलभूत अधिकारापासून वंचित आहेत. या मध्ये प्रामुख्याने डोंबरी, गोसवी, बहुरूपी, गारुडी, मरीआईवाले, कैकाडी, मसनगोगी, माकडवाले, गोधंडी, वडार, कोल्हाटी, संतामुचर या समाजातील लोक महिला मुलाबाळासह व्यवसाया निमित्त गावोगावी फिरून उदरनिर्वाह करतात. त्यांच्या परंपरागत व्यवसायामुळे वा त्यांच्या सततच्या भटकंतीमुळे ते आपल्या मुलांना शाळेत पाठवत नाहीत अशी मुले शिक्षणापासून वंचित राहतात जन्मापासून ते मरणापर्यंतचा काळ कष्ट, मेहनत, हालआपेष्टा पाहत जीवन जगणाऱ्या स्त्रीयांचे तारुण्य, सुंदरता दारिद्र्यांच्या चाकाखाली चेंगरून गावगुंडाच्या नजरा सहन करत आपल्या पोटाची खळगी भरणाऱ्या स्त्रीचे विदारक चित्रण अण्णाभाऊंनी त्यांच्या साहित्यातून करून दिले आहे.

अण्णाभाऊ साठेच्या लेखनातील स्त्री जीवन :-

अण्णाभाऊ साठे यांच्या साहित्यात भारतीय समाजातील दबलेल्या व वंचित घटकांच्या हलाखीच्या जीवनाचे चित्रण आहे. अण्णाभाऊंनी विविध वाङ्मय प्रकारातून मौलिक स्वरूपातून लेखन केले. काव्य, कथा कादंबऱ्या, लावण्या, पोवाडे या सर्वांमधून स्त्री जीवणाच्या वास्तविक रूपावर प्रकाश टाकण्याचे काम अण्णाभाऊ साठेनी आपल्या लेखनातून मांडले आहे त्यांच्या ' चित्रा ' या कादंबरीतून त्यांनी सखुबाई, सोना, चित्रा या आई लोकिनी जन्मापासून ते मरणा पर्यंत जीवन जगत असताना कोणकोणत्या यातना सहन केल्या याचे जिवंत चित्रण मांडले आहे. भटक्यांचे स्वकथने म्हणजे उपरा-लक्ष्मण माने, उचल्या, भटक्या, मरणकळा-जनाबाई, ताण्डा-आत्माराम राटोड, गवाड-दादासाहेब मोरे, कोल्हाट्याचं पोर- किशोर काळे, आत्मकथा काटेरी तारेच्या कुंपणाची-भिमराव जाधव, अशा अनेक स्वकथनातून स्त्रियांच्या उपेक्षित जीवनाचे वास्तविक दर्शन होते. त्यांच्या आत्मकथनातील स्त्री चितनीय आहे. पालावरचं ऊघड्यावरचं जगणं, दारु पिऊन पत्नीला बदडून काढणं, पॉलिसांनी केलेली स्त्रियांची अवहेलना, समाजात केलेली अवहेलना, तीचे हाल, आपेष्टा,

[Signature]
Principal

कष्ट तसेच समाजाच्या वाईट नजरा वाचवून पोटाची खळगी भरणे, भोक मागण्यासाठी गावोगाव फिरणे हे सार स्त्रियांच्या अपमान करणार जगणं स्त्रियांच्या वाटयाला आलेले आहे.
चित्रा झांबरीतील स्त्री जीवन :-

अण्णाभाऊंच्या साहित्यातील मुळ गाभा हा स्त्रीचे शील, पुरुषाचा स्वाभिमान आणि देशाचे स्वातंत्र्य आत्मत्याचे दिसून येते.

" कणस खुडून " पोट भरत नसत हे आण्णाभाऊंच्या साहित्याचे नीतिमान असे तत्व होते. अन्याय करायचा नाही व अन्याय सहन करायचा नाही, अण्णाभाऊंच्या नायिकांचा कधी पदर ढळला नाही व तो अण्णाभाऊंनी कधी ढळू दिला नाही. ' मला भाकरी पेक्षा इज्जत प्यारी आहे ' चरित्र हाच मला अलंकार आहे असा संदेश त्यांच्या स्त्री विषयक लेखणीतून पुढे आला. स्वतःच्या शीलाच्या संरक्षणासाठी त्या रडत बसणाऱ्या नायिका नसून शत्रुविरुद्ध सर्वशक्तिनिशी लढत राहणाऱ्या नायिका अण्णाभाऊंनी त्यांच्या लेखणीतून मांडल्या. झोपडीत राहून आणी फाटक्या वस्त्रात जगुनही त्या शीलवान होत्या. म्हणूनच बुध्दाच्या प्रज्ञा, शील आणि करुणा या तत्वांचा सुंदर संगम अण्णाभाऊंच्या साहित्यातून प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष दिसून येतो.

स्त्रियांच्या उधारासाठी लढणारा नायक :-

अण्णाभाऊ साठेनी मराठी साहित्यात दलित स्त्रियांना नायिका म्हणून लिखाण केले. तमासगीर स्त्री, वेश्या व्यवसाय करणारी स्त्री मुरळी हयांच्या शोषणावर साहित्यातून प्रकाश टाकला. नायिकांना रणरागिनीही बनवले, विद्रोही नायिका आणि त्यांनी दलित जातितून आलेल्या संघर्षरत नायिका रेंवटण्याचे काम अण्णाभाऊंनी केले आहे. अण्णाभाऊंचे जीवन म्हणजे नियती आणि निसर्गाची प्रतिकृती, अक्षर ओळख नसणारा निरक्षर मुलगा ज्याने दारिद्र्य कोवळ्या वयात सोसले, उपेक्षेचे घटक सहन केले वेढबिगार, गिरणीकामगारांची पिळवणुक काळजात साठवली, स्त्री दलित शोषित आणी पिडीत यांचे नाकारलेले जगण गावावेशीच्या बाहेर हकलून दिलेल्यांच लाजिरवाणं जगण अनुभवले त्यातूनच त्यांनी मावन मुक्ती लढयाचा वसा घेतला. त्यांचे साहित्य हे परिवर्तनाचे घळवळीचो बीज जनमाणसांत प्रभावी रुजवण्याचे प्रभावी शस्त्र आहे आणि ते साहित्य शस्त्र अण्णाभाऊंनी उचलले मुक्तीच्या लढयासाठी त्यांनी लिखाण केले. त्यांचे साहित्य हे दुधारी शस्त्र उपेक्षितांना न्याय देणार आणि समाज कंटकांना नागवणार आहे. स्त्रियांचे उधारासाठी लढणारे जसे पहिले सुधारक म. फुले तसेच स्त्री मुक्ती, शुद्र, कष्टकरी कामगारांसाठी न्यायाची बाजू मांडणारे, नायक आणी नायिकांना साहित्यातून उभे करणारे लिखाण अण्णाभाऊंच्या साहित्यात दिसून येते.

अण्णाभाऊ साठे जैविक बुध्दजीवी :-

अण्णाभाऊ हे एक विद्रोही जाणीवेचे कवी लेखक आणि जैविक बुध्दजीवी होते, अण्णाभाऊ ज्या समाजात, जातीत जन्मले त्या समाजाने त्यांच्याकडे प्रेरणास्थान म्हणून पाहिले. अण्णाभाऊ साठे हे मराठी साहित्यातील असे एक थोर साहित्यिक आहेत की ज्यांची लेखणी देशविदे-
त्यांचे विदेशात पुतळे

अण्णाभाऊंचे साहित्य अजरामर झाले ते

Principal

ISBN : 978-81-939613-2-2

विचारामुळे दीड दिवसाचा शालेय अनुभव गाठीला धरत त्यांनी मार्क्सवाद नावाच्या विश्वविद्यालयात प्रवेश मिळवला आणि त्यांच्या लेखणीला क्रांतीची धार लाभली.

संदर्भ सुची :-

- 1) लोशाहीर साहित्य सम्राट अण्णाभाऊ साठे गौरव ग्रंथ - महासंचालक डॉ.बा.म.यु. प्रशिक्षण संस्था (बार्टी) पुणे.
- 2) अण्णाभाऊ साठे चित्रा लोक आवृत्ती.
- 3) सत्य शोधकांची भाषणे - दिलीप नलपे
- 4) लक्ष्मण माने - उपरा मुंबई ग्रंथावली प्रकाशन .
- 5) पवार संतोष देवराव - चोरटा वर्धा सुधीर प्रकाशन .

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

Scan

18-07-2020

ISBN

Childhood

Issues and Challenges

— Editor —

Dr. Aparna Ashtaputre-S

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed:

S

iner

ISBN NO. 978-9387377-08-0

CHILDHOOD ISSUES AND CHALLENGES |

Editor - Dr. Aparna Ashtaputre – Sisode

(c) All Rights Reserved

Publication :

**Mahatma Gandhi Education & Welfare Society, Parbhani &
Shodhni Publication, Aurangabad.**

Contact No. : 9850322334.

Printer :

Cover Page : Ravi Printers, Aurangabad.

Page Setup : Sankalp Digital Graphics, Aurangabad.

First Edition : Oct. 2019

Price : Rs. 350/-

Principal

Sca | Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College, r
Shirur (Ka.), Dist. Beed:

50	लैंगिकशिक्षण: मुलांची गरज आणि महत्त्व	श्रीमती. संध्या मित्रा मच्छिंद्र बनकर	308
51	पालकत्व आणि बालकांच्या वर्तन विषयक समस्या	सहा. प्रा. सी. सय्यद अफरोज अहेयद	310
52	उच्चारतात्मक शिक्षणाचे उपयोग	अनुराधा देवळाणकर	313
53	मुलांच्या शिकण्याविषयी समस्यांमध्ये समुपदेशकाची भूमिका	विजयेंद्र वासुदेव पालवे, शबाना बाबुलाल तडवी	328

[Signature]
Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

Sci

er

पालकत्व आणि बालकांच्या वर्तन विषयक समस्या

सहा. प्रा. सी. सय्यद अफरोज अहमद

प्रस्तावना :-

“संवाद आणि वाद यात फार थोडा फरक असतो, वाद कोण योग्य आहे हे शोधण्यासाठी असतो तर संवाद काय योग्य आहे ते शोधण्यासाठी असतो” मुल ज्या वातावरणात वाढत त्या नुसारच त्याच व्यक्तिमत्व घडत असत. मुलांचे व्यक्तिमत्व फुलविण्यासाठी त्यांच्या सर्वांगीण विकास करण्यासाठी जाणीवपूर्वक प्रयत्न करणे गरजेचे आहे. मुलांच्या समस्या कौशल्याने सोडवून त्यांना प्रोत्साहित करणे कौशल्याचे काम आहे. मुलांकडून चुका झाल्या की, त्या फुला होवू नये हे त्यांना समजावून सांगणे त्यांचा आत्मविश्वास वाढवणे याची जागरूक पालक काळजी घेतात. मुलांचे मित्रमैत्रीणी बना आणि मुलांना घडवा त्यासाठीच पालकांनी काही खास काळजी घ्यायला हवी.

बालपण - मुलांच्या विकासाचा पाया :-

लहान मुलं फुलासारखी असतात, त्यांच्या चेहऱ्यावर निरागसपणा पाहिला की या व्यवहारी जगत वावरणाऱ्या तुम्हा-आम्हा वाळवंटात कुठे तरी मनाला दिलासा देणारी हिरवळ असल्यासारखे वाटते. म्हणतात ना ‘लहानपणा देगा देवा’ हे काही खोट नाही बालपण रम्य असते, पण भावी आयुष्याच्या जडण घडणीसाठी ते मैलाचा दगड ठरते. याच बालपणातील सुवातीची काही वर्षे त्या चिमुकल्यांना वागणुकीच्या व व्यक्तिमत्वाच्या विकासासाठी महत्वाची असतात. अगदी जन्मल्यापासूनच मुले शिकायला लागतात. वयाच्या दोन वर्षा पर्यंत मानवी मेंदुनी बहुतांश वाढ पुर्ण झालेली असते, आणि नेमक्या याच पायरीवर जर शिक्षणाची अन सुसंस्काराची पेरणी झाली तर मुलांच्या आनंदी वृत्तीचा सद्द्वर्तनाचा व समतोलपणाचा विकास साधण्यासो उपयुक्त ठरेल.

बालपणापासून उत्तम शिक्षणाची सुरवात :-

घरातच व शक्य तितक्या लहान वयापासून पालकांनी मुलांच्या उत्तम शालेय शिक्षणाचा पाया घातला पहिले. मुलांच्या आयुष्याच्या सुवातीच्या वर्षांमध्येच पालक व त्यांच्या यशस्वी शालेय शिक्षणाचा पाया पक्का करण्यास मदत करू शकतात. जन्मापासून ज्या मुलाला प्रेम, सुखा व कौतुक मिळते त्याला शिकण्याची इच्छा व विश्वास प्राप्त होतो. शक्य असेल आणि धोक्याचे नसेल तेव्हा मुलांना त्यांचे निर्णय स्वतःच घेऊ घ्यावेत स्वतःच्या यश अपयशातून मुले सर्वात छान शिकतात.

मुलांसोबत खेळणे गरजेचे :-

मुलांच्या विकासात खेळाचे स्थान महत्वाचे असते खेळण्याने मुलांच्या आनंदी वृत्तीला सद्द्वर्तनाचा व समतोलपणाचा विकास होतो. खेळाद्वारे मुलांना मानसिक व शारीरिक व्यायाम होतो आणि ते जगाविषयी मुलभूत धडे जाणून घेतात. यासाठी पालकाकडून मुलांना प्रोत्साहनाची गरज असते. साध्या-साध्या वस्तूंनी खेळत आणि मोठ्याचे अनुकरण करत मुले आपल्या भोवतालच्या जगासंबंधीचे ज्ञान अवगत करत असतात. चेंदू हा खेळण्यासाठीच असतो, पण हा असतोच कशांमुळे, गोलच का असते? अश्या अनेक प्रश्नांचा भडीमार ही चिमुकली करताना आपण अनुभवले आहे. त्रासिक मुद्देने त्रोटक उत्तरे देऊन आपण त्यांच्या प्रश्नांचा ससेमिरा टाकलाही असेल पण या प्रश्नांच्या उत्तरांमुळे त्यांची भाषा, विचार व योजकता यांचा विकास होतो. या शोधात्मक खेळातून मुलांची चिकित्सा, जिज्ञासा, आणि संशोधनाकडे असलेला कल लक्षात येतो. पालकांनी मुलांच्या खेळाचा ताबा घेऊ नये, त्यांच्या खेळावर बारीक लक्ष्य ठेवावे आणि मुलांच्या कल्पकता व ईच्छेनुसार खेळावे.

मुलांना पंतगाप्रमाणे भरारी घेऊ द्या :-

निसर्गात जसे वैविध्य आहे तसेच माणसातही आहे. प्रत्येक मुलांत कोणता ना कोणता चांगला गुण असतो गरज असते ती फक्त तो गुण ओळखण्याची मुले सुसंस्कारीत सज्जी यशस्वी, रोग्यदायी करण्याच्या दृष्टीकोनातून पालकांनी प्रयत्न करावेत. तुमच्या मुलांमधील कल्पना शोधून त्यांचा

Childhood Issues And

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

Scanned

विकास करा. मुलांच्या न संपणाऱ्या प्रश्नांमालिकेला जरूर उत्तरे देत रहा. त्यांच्यातल्या गुणांचा शोध घेण्याच्या वृत्तीला उत्सुकतेला प्रोत्साहन द्या. त्यांना खेळणी, मातीकाम, रंगकाम थोडे साहस धाडस करू द्या, त्यामुळेच तो स्वावलंबी बनेल पालकांकडून मुलांना कौतुक प्रोत्साहन व प्रेरणेची गरज असते. त्याला प्रयोगासाठी स्वातंत्र्य द्या त्यांच्यावर विश्वास टाका, मुलांचे अतिलाड टाळा, अति सुरक्षितता, बंधन अतिप्रेम अशी असे बंधन टाळा.

मुलांना व्यायाम, योगासने शिकवा :-

ताण राग दुः करण्याचे प्रभावी माध्यम म्हणजे योग, मुलांना ध्यानात्मक आसने, नियमितपणे करण्यात प्रेरित करावे. त्यामुळे, मानसिक व शारीरिक ताण दुः करण्याचे सामर्थ्य प्राप्त होते. नियमित योगाभ्यास केल्यास बुद्धी अत्यंत कुशाग्र होते. शारीरिक मानसिक थकवा जावून मनाची एकाग्रता वाढते. शरिराचे वजन समतोल राहते तसेच लडूपणा, मलावरोधासारखे रोग दुः होतात. पचनशक्ती वाढते भूक लागते झोप येते व स्मरणशक्ती वाढते.

मुलांना छंद जोपासण्याची सवय लावा :-

छंद हा आपल्या व्यक्तिमत्त्वाच्या जडणघडणीतील एक महत्त्वाचा भाग आहे. काही छंद सर्जनशील असतात तर काही छंदांमुळे ज्ञान भर पडते. छंद हे स्वतःला आनंदी करतात तसेच आपल्या भावी जीवनात आपल्यालाच उपयुक्त ठरतात. छंदाच्या अंभगातुन यशस्वी जीवनाची गाथा तयार होते. लहानपणीच्या संस्कारक्षम वयात चांगले छंद जोपासण्याचा अत्यंत चांगला परिणाम मुलांच्या भावी आयुष्यावर होत असतो.

मार्क्स वाढवण्या करीता दबाव नको :-

पालकांना आपल्या मुलांच्या तडीस नेण्याच्या कृतीविषयी म्हणजेच त्यांच्या असणारी चिंता ही नकळतपणे त्यांच्या वर्तवणुकीतून दिसून येते. मुलांना सारख अभ्यासाला बसवण त्यांच्या अभ्यासा विषयी त्यांच्या मित्राकडे विचारपुस करण, सरांच्या गाठीभेटी घेण यासारख्या खटाटोपीतुन पालक मुलांना चांगले मार्क्स मिळवावेत असा दबाव आणत असतात. खर तर किती वेळ अभ्यास केला किंवा अभ्यासाची पध्दत कशी आहे यापेक्षा अधिक महत्त्वाची असते ती अभ्यासाची गुणवत्ता. मुलांना त्यांच्या अभ्यासा बाबतचे निर्णय स्वतः घेण्यास प्रवृत्त करायला शिकवायल हवे.

मुलांना फास्टफुडचा अतिरेक नको :-

मुलांना फास्टफुट मुळे भूक मंदावणे व त्याचा आरोग्यावर परिणाम होणे हे बहुतांश प्रमाणात दिसते. चॉकलेट, मैदा व त्यापासून बनवलेले पदार्थ, तसेच मॅगी, वेफर्स, कुरकुरे, आदी बहुतांश अनेक उत्पादने, त्याची पॅकिंग व त्यातील निघणारी खेळणी यामुळे लहान मुलांच्या आर्कषणाचा केंद्र बनला आहे. चॉकलेटच्या अतिसेवनाने दातांचे अनेक आजार होतात. यातूनच अती प्रमाणात साखर, तसेच खराब तेलात तळलेले पदार्थ या मुळे मुलांना पोटाच्या अनेक रोगांना सामोरे जावे लागत आहे. त्यामुळे त्यांची बौद्धिक व शारीरिक वाढ व विकास व्यवस्थित होत नाही, त्यामुळे मुल कुपोषणाकडे वाटचाल करू लागते.

टी.व्ही., मोबाईल, प्रसारमाध्यमाचा अतिरेक नको :-

कुटूंबाच्या संवादाची जागा आता टी.व्ही, मोबाईल व प्रसारमाध्यमानी घेतली आहे. टी.व्ही, मोबाईल बंद करून मुलांनामैदानी खेळात व पुस्तकाची गोडी निर्माण करणे अत्यंत महत्त्वाचे आहे. टीव्ही पाहताना एकाच जागी बसल्यामुळे शरीराची हालचाल होत नाही त्यामुळे डोक्याचे आजार व लडूपणा वाढून झोपेवर परीणाम होतो. व्यवस्थित खाणे, पिणे तसेच विश्रांती चा शारीरिक आणि मानसिक स्वास्थाशी फार जवळचा संबंध आहे. प्रसारमाध्यमावर दाखविल्या जाणा-या हाणामारी, खून, बलात्कार, हिंसक दृश्य बघून मुलांची कोवळी मन संवेदनहीन होतात सतत च्या टीव्ही पाहण्याने बुद्धिचातुर्य नष्ट होते व निर्णय क्षमता नष्ट होते.

सारांश :-

पालकत्वही सर्वात महत्त्वाची जबाबदारी आहे. पालकत्व म्हणजे आपल्या मुलांचे हित जोपासण्यासाठी केलेला खटाटोप ही जबाबदारी आपण जर कर्तव्यभावनेने पार पाडली तर आपली, मुल निरोगी होतील आणि आरोग्य संपन्न भारत घडवतील सुखी समाधानी कौटुंबिक वातावरण बालकांच्या वाढीस फुक ठरते. त्यामुळे पालक बालक संबंध सुधारण्यास मदत होते. बालकांचे संगोपन करताना पालकांनी आपली जबाबदारी समजावून घेतल्यास

बालकाला भावनिक सुरक्षितता वाटने, प्रेम सहकार्य, सहानुभूती, यापुढे बालकाचे व्यक्तिमत्त्व चांगले बनण्यास मदत मिळते त्या दृष्टीने 'बालक-बालक होऊन अतिशय महत्त्वपूर्ण ठरतात. अव्यथा बालका मध्ये अनेक कर्तन, समस्या निर्माण होतात. बालकांचा सर्वांगीण विकास साधण्याचा उद्देश ही बालकांसाठी अगदी शेवटच्या धारापर्यंत प्रयत्नाची पराकाष्ठा करावी लागेल, ही गोष्ट घ्यावान ठेवून निवोन मिठी उमलवण्यासाठी कराव्या लागणा. या प्रयत्नाचा आरंभ करावात.

संदर्भ ग्रंथसूची :-

१. मानव विकास : सी. सीना कांडलकर
२. बाल विकास : डॉ. नलिनी बराडपांडे
३. बालसंगोपण आणि बाल विकास : यशवंतराव चव्हाण म.मु.विद्यापीठ, नाशिक
४. आई मला अस चाडव : डॉ. संजय जानवळे
५. प्रिय आई-बाबा : डॉ. सुरील सुर्वे

Principal

Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist: Beed:

Sc

1er

ISBN-978-93-84593-96-4

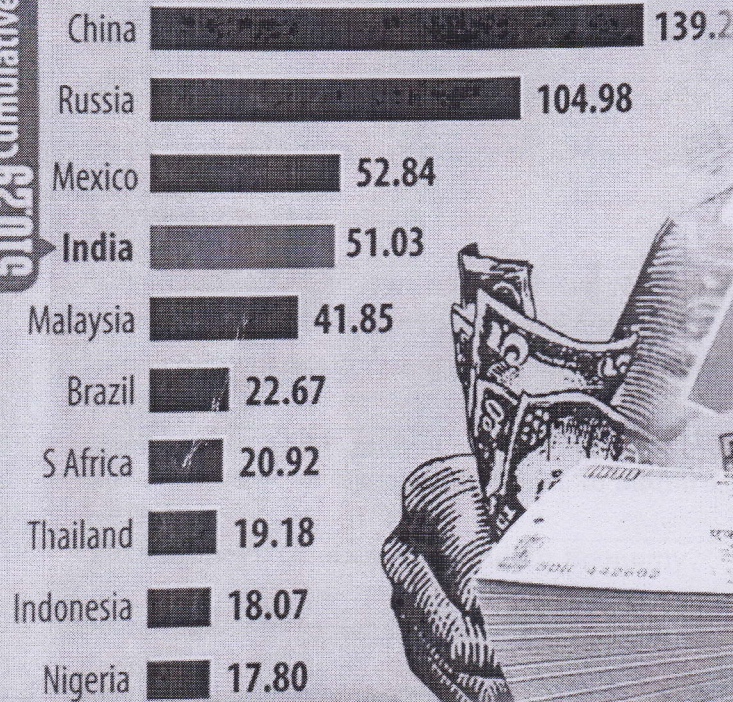
Indian Council of Social Science Research (ICSSR) New Delhi
Sponsored National Seminar on

Black Money and Its Impact on Indian Economy

Black Money Outflows

(in US\$ bn avg)

510.29 Cumulative

Black Money

Black Money
In
Indian economy

Editor

Dr. Abasaheb Hange

Principal
Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College,
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

INDEX

Sr. No.	Title of the Papers	Name of Authors	Page No.
01	Impact of Black Money on Indian Economy	Dr. Jayakumar Shinde Vijaykumar Sharanappa	01
02	Black Money in India: Current Status and Impact on Economy	Kokate C. N. Gaikwad D. B.	06
03	Role of Media and Corruption	G.L. Sable	10
04	Impact of Black Money on Indian Economy	Chalindrawar G. K.	11
05	Theatre and Democracy	Patil Sanjay	15
06	Black Money in India: Current Status and Impact on Economy	Chandak P.V.	17
07	Impact of Black Money on Indian Economy	Arakeri C. S. Patil B. B.	20
08	Best Practices Adopted in KSK College Beed Library	Bajgude M. B.	23
09	Black Money & Its Impact on Indian Economy	Chandre A. M.	26
10	Black Money in India- A Conceptual Analysis	Chavan D. S.	29
11	A Critical Study on Black Money	Deshmukh M. P.	34
12	A Systematic Analysis of Role of Social Media and Internet in Reducing Corruption in India	Baig Firoz A.	37
13	Modi's demonetization and its effect on Indian Economy	Ghumbre D.N.	40
14	Black Money and Demonetisations effect on Indian Agriculture Sector Special Reference to Maharashtra State	Panchshila Ghumbre	42
15	Black Money : Challenge for Indian Economy	Joshi A. G.	45
16	Black Money in India: Current Status and Impact on Economy	Joshi R. L.	50
17	Role of Media in Curbing Corruption	Kharose B. S.	54
18	Black Money: Nature & Remedies	Khiste O. B.	58
19	The Result of Population Growth on the Indian Financial System: Dr. B.R. Ambedkar Research	Korade A.M. Kharat Prakash	61
20	Impact of Black Money on the Indian Economy & Government Initiatives to curb it.	Landge M. C. Shivkumar	63
21	Impact of Black Money on Indian Economy	Lokhande B. B.	67
22	Study the effect of Black money on Indian Eco.	Madrewar S.G.	71

BLACK MONEY AND ITS IMPACT ON INDIAN ECONOMY

[Signature]
Principal
Kalikadevi Arts, Comm. & Sci. College.
Shirur (Ka.), Dist. Beed.

MODI'S DEMONETIZATION AND ITS EFFECT ON INDIAN ECONOMY**Mr.D.N.Ghumbre**

Assistant Professor

Kalikadevi Mahavidyalaya Shirur (ka.) Dist.Beed

When the government announced the demonetisation of all Rs 500 and Rs 1000 notes in November 2016, it said it was doing so for two reasons – it wanted to eliminate counterfeit currency used by terrorists and smugglers and it wanted to destroy the black economy by forcing the 'de-hoarding' of cash held by those generating black income.

What I would like to point out is the fallacious thinking behind the scheme, including factors such as the following:

- Only a small amount of the black economy would be affected by the demonetisation. We have seen why.
- Much of the money that was demonetised was not black cash.
- According to the Pew Research Centre, in 2015, only 22% of adults in India had access to the internet. This means the vast majority who do not have access to the internet will be unable to use online banking.
- Only 17% of Indians have access to smartphones and consequently to mobile phone banking.
- In a population of 1.3 billion and counting, there are 24.5 million credit cards and 661.8 million debit cards. A fairly large number of Indians do not have access to credit or debit cards. Most small business do not have card readers so the cashless economy the prime minister and his cheerleaders have been talking of cannot become a reality overnight.
- It is unlikely that black marketeers and other generators of black money will suffer because the biggest fish were able to quickly convert whatever black cash they had into white. Some of the avenues used, according to media reports, were the purchase of jewellery, cash donations to temples, conversion of old notes to new notes with the connivance of corrupt bank officials and circulation through the Jan Dhan accounts of the poor. In other words, despite the massive exercise of demonetisation, the total amount of black cash that has been demobilised is very small.
- It was not explained why when high currency notes were being demonetised – as they were the choice of currency for black income generators to hoard – currency of even higher denomination (the Rs 2000 note) was being introduced. Surely, this would be even easier to hoard?

In sum, the demonetisation scheme will not solve the problem of the black economy.

Thus, since demonetisation was announced, unemployment has risen, investment has fallen, banks are facing difficulties and the crisis in agriculture has been aggravated in spite of a good monsoon. All this leads to the emergence of recessionary conditions in the economy.

The black economy functions in secrecy. Hence the most important tool that we have to bring it out into the open is the RTI provision. It is crucial to bring under RTI all political parties, the judiciary, the prime minister and the chief ministers' offices. If it is extended to them, it would make the politician and the executive accountable and their functioning transparent so that, unlike at present, they cannot subvert the law deliberately.

Medium term: Changes in structure of taxes

The tax structure needs simplification and modification. For example, there should be wealth taxation on all forms of wealth, gift tax and estate duty. This is like the tail wagging the dog. It would force individuals to reveal their income to pay taxes.

Corporation tax should be on gross profit and not net so that the costs incurred cannot be manipulated to show lower incomes. Property taxation, which is currently manipulated by fudging the value declared, should be based on site and services valuation. Indirect taxes too need to be simplified by levying them only on final and luxury goods. In the case of taxation of services, incomes are manipulated

